

تنگناها و راهبردهای به کارگیری شبکه اجتماعی دانش آموزی (شاد) در تدریس و یادگیری دانش آموزان در دوران شیوع کرونا: مطالعه‌ای پدیدارشناسانه

■ امیر مرادی*

■ سعید ضرغامی همراه**

چکیده:

آموزش برخط (الکترونیکی) و امکان برگزاری کلاس درس در فضای مجازی فرصتی بی‌بدیل برای مقابله با محدودیت‌های آموزش حضوری، تحقق آرمان آموزش برای همه و زمینه‌سازی برای توسعه پایدار و متوازن در کشور است. پژوهش حاضر با هدف تحلیل و درک تجربه زیسته معلمان، دانش آموزان و والدین نواحی سه‌گانه شهرستان کرمانشاه، از تنگناها و راهبردهای به کارگیری شبکه اجتماعی دانش آموزی (شاد) در تدریس و یادگیری دانش آموزان، در دوران شیوع ویروس کرونا، انجام شده است. بدین منظور از روش کیفی بهره گرفته شده است و با رویکرد پدیدارشناسی به شناسایی و بازنمایی پدیده مورد بررسی پرداخته شد. داده‌ها با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند و مصاحبه عمیق نیمه‌ساختار یافته با بیست و دو نفر از معلمان، مدیران، دانش آموزان و والدین فعال در سامانه شاد گردآوری و بر اساس الگوی کلایزی تحلیل شده است. در چهاردهمین مصاحبه، اشباع نظری داده‌ها حاصل شد اما به منظور اعتباربخشی یافته‌ها، مصاحبه‌ها تا بیست و دومین نفر ادامه یافت. تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها به شناسایی دو مقوله (تنگناها و راهبردها) و بیست مضمون اصلی منجر شد. تنگناهای سامانه شاد در دو دسته «ادراک معلمان و مدیران» و «ادراک دانش آموزان و والدین» شناسایی شدند. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که به کارگیری سامانه شاد در تدریس و یادگیری دانش آموزان تنگناهای متعدد و متفاوتی دارد. بنابراین تا رسیدن به وضعیت مطلوب بسیار فاصله است و بهبود کیفیت آن مستلزم نگاه متولیان و دوری از طرز تلقی آموزش موقت، پاره‌وقت و درجه دو به این قبیل آموزش‌هاست.

کلید واژه‌ها:

شبکه اجتماعی دانش آموزی (شاد)، پدیدارشناسی، تدریس، یادگیری

□ تاریخ دریافت مقاله: ۹۹/۳/۲۰

□ تاریخ شروع بررسی: ۹۹/۵/۱۱

□ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۹/۱۱/۴

* دکتری فلسفه تعلیم و تربیت، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران، مدرس دانشگاه فرهنگیان (نویسنده مسئول) amirmoradi8@yahoo.com

** دانشیار فلسفه تعلیم و تربیت، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران ..... zarghamii2005@yahoo.com

مقدمه

در اواخر سده بیستم و اوایل سده بیست‌ویکم، ظهور فناوری و یکی از دستاوردهای آن به نام فاوا^۱ بر تمامی شئون زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها سایه افکند و کره زمین را به دهکده‌ای جهانی تبدیل کرد (ضرغامی، ۱۳۸۸). یکی از حوزه‌هایی که فناوری اطلاعات و ارتباطات در آن بسیار تأثیر گذاشته و آن را متحول کرده است حوزه آموزش و پرورش است. تأثیر فناوری‌های نوین در همه جنبه‌های زندگی بشر و اهمیت فزاینده سرمایه انسانی در عصر دانش و دگرگونی‌ها حاکی از آن است که الزامات تعلیم و تربیت امروزه دیگر به شیوه گذشته نیست (جانسون و همکاران^۲، ۲۰۰۹) و استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش اجتناب‌ناپذیر شده است.

با گسترده‌تر شدن فاوا و نفوذ وسایل ارتباط از راه دور به عمق نظام آموزشی در مدارس ابزارها و روش‌های آموزش نیز دچار تحول شده‌اند. لذا آموزش بر اساس فاوا در نظام آموزشی، همچون سایر فناوری‌ها در عرصه‌های دیگر، در چند دهه گذشته همراه با رشد و توسعه دچار تغییر و تحول نیز شده است. به همین دلیل نموده‌های گوناگونی مانند آموزش بر پایه رایانه^۳، آموزش از دور^۴، آموزش بر پایه اینترنت^۵، آموزش بر پایه منابع^۶، آموزش وب‌محور^۷، آموزش بر پایه فناوری^۸ و آموزش‌های آنلاین (برخط)^۹ دارد (آنوهینا^{۱۰}، ۲۰۰۵). در اینجا نیاز به یادآوری است که برتری آموزش‌های برخط (الکترونیکی) و بر پایه اینترنت، بر سایر آموزش‌ها، در استفاده کامل‌تر و بیشتر از فناوری‌های نوین آموزشی با توجه به شرایط ویژه فراگیران است که برای کمک به هریک از آن‌ها در محیط‌های مختلف راهبردهایی را عرضه می‌کند. مثلاً، فراگیر می‌تواند بر زمان و مکان آموزش تسلط پیدا کند.

ظهور و گسترش اینترنت امروزه نقش بزرگ و فزاینده‌ای در زندگی علمی و اجتماعی افراد ایفا می‌کند و گفت‌وگوی عمومی در طیف وسیعی از مسائل مشترک را تقویت میکند است (اوبرین^{۱۱}، ۲۰۰۳). شبکه اینترنت در مقایسه با رسانه‌های سنتی امکانات ذاتی خاص و منحصر به فردی همچون تعاملی بودن، فراگیری و متمرکز نبودن در یک جا را دارد و برخوردار از فضای گفتگومانی است که در کل از طریق آن مردم امکان گفت‌وگو و مباحثه پیدا می‌کنند (استنلی و ویر^{۱۲}، ۲۰۰۴). شبکه‌های اجتماعی^{۱۳} نیز نسل جدیدی از خدمات اینترنتی وب ۲ هستند که طیف وسیعی از تعاملات اجتماعی را با دوستان و اعضای خانواده میسر می‌سازند (وودارز^{۱۴}، ۲۰۱۱). شبکه‌های اجتماعی یکی از بسترهای زندگی در عصر اطلاعات‌اند که روابط رسمی و دیوان‌سالاری (بوروکراتیک) از آن رخت بر بسته و تعامل در آن آسان‌تر شده است و فارغ از دغدغه‌های جاری در فضای فیزیکی صورت می‌گیرد (بی‌یر^{۱۵}، ۲۰۰۸). در نگاه نخست شاید شبکه‌های اجتماعی جزیره‌هایی جدا از هم به نظر برسند، اما واقعیت این است که این شبکه‌ها از طریق «سرپل»‌های متعدد به یکدیگر مرتبط‌اند و نیرویی عظیم به وجود آورده‌اند (فاچس^{۱۶}، ۲۰۰۹). هدف از شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی کمک به بهبود و تسهیل روابط، همکاری و تعامل بین افراد، سازمان‌ها و مؤسسات در موضوع‌های گوناگون، مانند بازرگانی و تجارت،

پزشکی، و آموزش، است و تأکید آن بر همکاری و مشارکتِ برخط (آنلاین) میان کاربران است (وارا^{۱۷}، ۲۰۰۷).

امروزه با همه‌گیری شیوع کرونا در سراسر جهان، آموزش و پرورش مانند نهاد اقتصاد و دیگر نهادهای اجتماعی دچار سکتته‌ای ناگهانی و باورنکردنی شده است. به ناگاه بیش از یک و نیم میلیارد دانش‌آموز (معادل ۹۰ درصد کل دانش‌آموزان در دنیا) از تحصیل بازمانده‌اند و دولت‌ها، مدارس و معلمان بدون تقریباً هیچ نوع آمادگی در پی برپاکردن آموزش از دور (مجازی) برای جبران‌اند. به نظر می‌رسد با توجه به ویژگی‌های منحصر به فرد شبکه‌های اجتماعی مانند انعطاف‌پذیری (در زمان و مکان)، فراگیر محور بودن، صرفه‌جویی در هزینه‌ها، امکان ثبت‌نام تعداد بسیار زیادی فراگیر در هر پایه و کلاس، دسترسی به منابع اطلاعاتی از طریق اینترنت و قابلیت استفاده در شرایط بحرانی (سیل، زلزله، طوفان، گردوغبار و بیماری) می‌تواند گزینه مناسبی برای جایگزین کردن یا مکمل کلاس‌های حضوری در آموزش و پرورش باشد. چراکه شبکه‌های اجتماعی امکان اجرای آموزش در فضای مجازی را، در دوران قرنطینه، فراهم کرده‌اند و یادگیرندگان می‌توانند برای ادامه تحصیل به صورت مجازی، تکالیفشان را انجام دهند و آن‌ها را منتشر کنند و به اشتراک بگذارند و همچنین این شبکه‌ها تعامل و همکاری یادگیرنده را تسهیل می‌کنند (سلوین^{۱۸}، ۲۰۰۷).

بررسی پیشینه پژوهش‌ها نشان می‌دهد اکثر پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه آموزش برخط در سطح مؤسسات آموزش عالی بوده و کمتر در سطح آموزش و پرورش به آن پرداخته شده است. همچنین بین متخصصان و محققان در زمینه کارآمدی یا ناکارآمدی آموزش مجازی اتفاق نظر کمی وجود دارد. مثلاً، خالوندی و کرکینی (۱۳۹۸) در پژوهش خود نتیجه گرفتند که پنج عامل زیرساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، فرهنگ و محیط، دوره‌های آموزشی، منابع مالی و تجهیزات و نیروی انسانی مهم‌ترین عوامل ایجاد امکان برگزاری کلاس در فضای مجازی‌اند. اعظمی و عطاران (۱۳۹۰) در پژوهش خود دریافتند که تعامل ضعیف و در برخی موارد نبود تعامل میان دانشجو با استاد و هم‌کلاسی‌هایش نیز از چالش‌های مهم نظام آموزش در دانشگاه‌های مجازی است.

محمد السید و شینوبو^{۱۹} (۲۰۱۹) در پژوهش خود با عنوان «بررسی تأثیر پلتفرم آموزش مجازی نوین بر بهبود مهارت‌های دانش‌آموزان در طراحی و تولید آزمایشگاه‌های مجازی» نتیجه گرفتند که پلتفرم‌های کاربردی آموزش مجازی در افزایش دانش و مهارت‌های عملی دانش‌آموزان برای طراحی و تولید آزمایشگاه‌های مجازی برخط مؤثر است. همچنین دانش‌آموزان به این نتیجه رسیدند که پلتفرم‌های آموزش مجازی مسیری کوتاه‌تر و راحت‌تر برای یادگیری دانش و مهارت‌های مربوط به آن است. بدفورد^{۲۰} (۲۰۱۹) در پژوهش خود با موضوع «استفاده از رسانه اجتماعی همانند پلتفرمی برای ایجاد انجمن یادگیری حرفه‌ای مجازی» دریافت که انجمن یادگیری حرفه‌ای مجازی همانند پلتفرمی آموزشی در آموزش و پرورش بستری برای کسب مهارت‌های حرفه‌ای و گفت‌وگو در زمینه

چالش‌ها برای اعضایش فراهم می‌آورد. همچنین دریافت که پلتفرم رسانه‌های اجتماعی محیطی را فراهم می‌کنند که یادگیری حرفه‌ای می‌تواند در آن رخ دهد، در نتیجه می‌تواند بستری فراتر از ادراک و ساختار دروس سنتی باشد. ابوچدید و عید^{۲۱} (۲۰۱۳) در مطالعات خود دریافتند که مهم‌ترین چالش‌های آموزش برخط کشورهای در حال توسعه شامل چالش‌های درهم‌شکستن نظام‌های آموزش سنتی برای آموزش عالی، شکاف اطلاعاتی بین کشورهای جهان سوم و جهان توسعه‌یافته، تفاوت معنادار نگرش بین زنان و مردان، و نگرش‌های مطلوب کاربران دائمی رایانه از کاربران تصادفی است. آجان و هارتشورن^{۲۲} (۲۰۰۸) در مطالعات خود دریافتند که رضایت نسبی دانشجویان از انتخاب و فعالیت در شبکه‌های اجتماعی تمایل دانشگاه‌ها را برای انتخاب این شبکه‌ها به‌منزله ابزار ارتباطی و استفاده از قابلیت‌ها و امکانات آن‌ها برای پیشبرد توان آموزشی و پژوهشی دانشجویان بیشتر کرده است. سو و همکاران^{۲۳} (۲۰۰۵) در پژوهش خود نتیجه گرفتند که ترجیحات یادگیرندگان در فعالیت‌های آموزش تعاملی در آموزش برخط شامل ترجیح بر تعامل به‌صورت برخط، شرکت در هر سه شکل تعاملات (استاد-شاگرد، شاگرد-شاگرد و شاگرد-محتوا) و بحث‌های گروهی است. تحلیل و تفسیر پیشینه پژوهش نشان می‌دهد در حوزه آموزش عالی و زیرساخت‌های فنی و عملیاتی آموزش مجازی پژوهش‌های بسیاری صورت گرفته است، اما در حوزه آموزش و پرورش و شبکه اجتماعی دانش‌آموزی و راهبردهای استفاده بهینه از آن تاکنون پژوهشی صورت نگرفته است.

اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر از اینجا ناشی می‌شود که در هزاره سوم و عصر انقلاب‌های علمی و فناوری در جهان انتظار می‌رود که انسان خردمند آثار هر پدیده‌ای را به شایستگی شناسایی کند و تهدیداتش را به فرصت تبدیل کند. اگرچه شیوع کرونا موجب تعطیلی آموزش به‌صورت حضوری در آموزشگاه‌ها، مدارس، دانشگاه‌ها و سایر مراکز آموزشی کشورها شده است، نباید آثار مثبت آن را نادیده گرفت. می‌توان به اثرهای مثبتی از جمله سخاوت علمی (دسترسی به منابع و کتب به‌صورت رایگان)، توسعه فرهنگ کتبی و مستند همراه با شفاهی (تدریس برخط و برون‌خط (آفلاین))، توجه بیشتر به سرفصل دروس، تدریس منطبق با طرح درس و نظارت بیشتر بر فرایند آموزش اشاره کرد. در ایران نیز، با توجه به همه‌گیری و شیوع سریع بیماری کرونا و اتخاذ تصمیم آموزش مجازی دانش‌آموزان از طریق افراد ذی‌صلاح، معلمان برای آموزش در این دوران نیازمند بستری امن و آسان و تعمیم‌پذیر برای استفاده همگانی همه دانش‌آموزان بوده‌اند. در این میان پلتفرم‌های^{۲۴} مختلف ایرانی و خارجی متعددی برای آموزش مجازی وجود داشتند اما نهایتاً از سامانه شاد استفاده شد. سامانه شاد، که واژه اختصاری عبارت «شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزی» است، این امکان را به مدیران و معلمان می‌دهد تا بتوانند آموزش دانش‌آموزان را از طریق شبکه‌های اجتماعی از راه دور مدیریت کنند. آموزش از طریق سامانه شاد^{۲۵} برای کل دانش‌آموزان در هر سه مقطع استمرار یافته و بسترهای نرم‌افزاری و سخت‌افزاری لازم برای فراگیری تدریس مجازی در سرتاسر کشور به‌صورت برخط یا

برون خط تا حد چشمگیری توسعه یافته است. دانش‌آموزان برای استفاده از مطالب درسی و آموزشی کلاس و مدرسه خود ابتدا باید در سامانه شاد به احراز هویتشان بپردازند. این وبگاه به منظور معرفی کانال‌ها و گروه‌های هر مدرسه در شبکه‌های اجتماعی ایجاد شده است.

به‌رغم تلاش‌ها و اقدامات مؤثر متولیان و مسئولان آموزش و پرورش در امر راه‌اندازی سامانه شاد شواهد اولیه (تجارب زیسته کاربران و مخاطبان سامانه شاد) نشان از آن دارد که این دوران به شکاف و بی‌عدالتی آموزشی در کشور دامن زده است. در تأیید این شواهد، سیاری و همکارانش (۱۳۹۱) در پژوهش خود دریافتند که بالابودن هزینه آموزش مجازی و نیازمندی آن به تجهیزات فناورانه (گوشی هوشمند، اینترنت و رایانه) مهم‌ترین مانع و محدودیت در برابری فرصت‌ها و عدالت در امر آموزش است. هرچند مسئولان آموزشی کشور ارقامی بالای ۸۰ درصد درباره دسترسی اشخاص به سامانه شاد ارائه می‌دهند، در عمل آموزش از طریق سامانه شاد نیازمند امکانات، پیش‌نیازها و تخصص‌های خاصی است که این شرایط در بیشتر نقاط کشور فراهم نیست. بر بنیاد آنچه بیان شد، این پژوهش در تلاش است که از طریق پدیدارشناسی تجربه زیسته کاربران و مخاطبان شبکه اجتماعی دانش‌آموزی (معلمان، مدیران، دانش‌آموزان و والدین)، تنگناها و راهبردهای به‌کارگیری آن را در تدریس و یادگیری دانش‌آموزان در دوران شیوع کرونا ادراک و تحلیل کند. بنابراین، هدف پژوهش حاضر بررسی تنگناها و راهبردهای به‌کارگیری شبکه اجتماعی دانش‌آموزی در تدریس و یادگیری دانش‌آموزان در دوران شیوع کروناست. سؤال‌های پژوهش عبارت است از:

۱. تنگناهای به‌کارگیری شبکه اجتماعی دانش‌آموزی (شاد) در تدریس و یادگیری دانش‌آموزان چیست؟

۲. مهم‌ترین راهبردهای استفاده بهینه از سامانه شاد در تدریس و یادگیری دانش‌آموزان کدام‌اند؟

روش‌شناسی پژوهش

در پژوهش حاضر از روش کیفی و رویکرد پدیدارشناسانه برای بررسی ادراک معلم، دانش‌آموزان و والدین آن‌ها استفاده شد. هدف از پژوهش پدیدارشناسانه توصیف تجربه‌های زندگی به همان صورتی است که در زندگی واقع شده‌اند. به باور هوسرل (ساکولوفسکی^{۲۶}، ۲۰۰۰) پدیدارشناسی روشی است که «دیدن» ذات، حقیقت یا معنای هر چیزی را ممکن می‌کند. بنابراین، پدیدارشناسی فلسفه پیچیده و جامعی است که آگاهی و کارکردش را مضمون‌بندی می‌کند. استرابرت و کارپنتر^{۲۷} (به نقل از ادیب حاج باقری و همکاران، ۲۰۰۳) پدیدارشناسی را عملی می‌دانند که هدف آن توصیف پدیده‌های خاص یا ظاهر چیزها و تجارب زندگی است. کانون توجه پدیدارشناسی تجربه‌های زندگی است زیرا تجارب زندگی‌اند که معنای هر پدیده را برای هر فرد می‌سازند و به فرد می‌گویند که چه

چیز در زندگی او و نزد وی حقیقی و واقعی است. بنابراین از آنجایی که روش نمودشناسی می-کوشد تا تجارب انسان را در بستری که روی می‌دهد توصیف کند و غنی‌ترین و توصیف‌کننده‌ترین اطلاعات را فراهم کند، لذا روش پدیدارشناسی برای کشف تجربه‌های زیسته شرکت‌کنندگان درباره تنگناها و راهبردهای به‌کارگیری سامانه شاد در تدریس و یادگیری دانش‌آموزان، در دوران قرنطینه به علت کرونا، مناسب است.

در پژوهش حاضر از الگوی هفت مرحله‌ای کلایزی^{۲۸} (۱۹۷۸) استفاده شده است تا توصیف روشنی از تجارب زیسته و ادراکات مشارکت‌کنندگان از پدیده موردنظر به دست آید. مراحل این الگو شامل موارد زیر است:

۱. یادداشت‌برداری و تبدیل مکالمات به متون؛
۲. خواندن چندباره متن مکالمات و کشف و علامت‌گذاری عبارتهای مهم مرتبط با پدیده موردبررسی؛
۳. مفهوم‌بخشی به جمله‌های مهم استخراج‌شده؛
۴. مرتب‌سازی توصیف‌های مشارکت‌کنندگان و مفاهیم مشترک در دسته‌های خاص؛
۵. تبدیل همه آرای استخراج‌شده به توصیف‌های جامع و کامل؛
۶. تبدیل توصیف‌های کامل پدیده به توصیفی خلاصه و مختصر؛
۷. معتبرسازی نهایی.

◀ مشارکت‌کنندگان

با نظر به هدف پژوهش حاضر، جامعه آماری پژوهش شامل کلیه مدیران، معلمان، دانش‌آموزان و والدین آن‌ها در سطح نواحی سه‌گانه شهرستان کرمانشاه است. نمونه آماری پژوهش شامل ۲۲ نفر (۱۱ نفر خانم و ۱۱ نفر آقا) است که در این میان ۱۴ نفر از معلمان، ۲ نفر از مدیران، ۴ نفر از دانش‌آموزان و ۲ نفر از والدین آن‌ها را شامل می‌شود. این افراد در سامانه شاد فعال‌اند و از هر سه دوره ابتدایی، متوسطه اول و متوسطه دوم به‌صورت هدفمند انتخاب شده‌اند (با توجه به رعایت اصل اخلاق‌نگری در پژوهش‌های کیفی از ذکر اسامی شرکت‌کنندگان خودداری می‌شود). معیار انتخاب هدفمند شرکت‌کنندگان در پژوهش نیز بر این اساس بود که اولاً، با سامانه شاد آشنا باشند و در بستر آن به امر تدریس (معلمان)، نظارت و مدیریت (مدیران)، تحصیل و یادگیری (دانش‌آموزان) یا نظارت بر فرایند یاددهی-یادگیری فرزندان (والدین) بپردازند. ثانیاً، رضایت و تمایل به شرکت در مصاحبه داشته باشند. در جدول ۱ مشخصات شرکت‌کنندگان در این پژوهش آمده است.

جدول ۱. مشخصات شرکت کنندگان در پژوهش

شرکت کننده	جنسیت	مدرک و رشته تحصیلی	سابقه خدمت	پست سازمانی - دوره تحصیلی
۱	مرد	لیسانس - آموزش ابتدایی	۱۱ سال	آموزگار دوره دوم ابتدایی
۲	مرد	لیسانس - آموزش ابتدایی	۱۵ سال	آموزگار دوره دوم ابتدایی
۳	مرد	لیسانس - آموزش ابتدایی	۱۳ سال	آموزگار دوره دوم ابتدایی
۴	مرد	فوق لیسانس - عربی	۱۰ سال	دبیر عربی - متوسطه اول
۵	مرد	لیسانس - ریاضی	۸ سال	دبیر ریاضی - متوسطه اول
۶	مرد	فوق لیسانس - علوم تجربی	۱۳ سال	دبیر علوم تجربی - متوسطه اول
۷	مرد	لیسانس - روان شناسی	۱۸ سال	دبیر روان شناسی - متوسطه دوم
۸	مرد	فوق لیسانس - الهیات	۱۸ سال	مدیر - متوسطه دوم
۹	مرد	پایه دوازدهم (متوسطه دوم)	-	دانش آموز
۱۰	مرد	پایه هشتم (متوسطه اول)	-	دانش آموز
۱۱	مرد	دیپلم علوم انسانی	-	والدین دانش آموز (کارگر شرکتی)
۱۲	زن	لیسانس - آموزش ابتدایی	۱۴ سال	آموزگار دوره دوم ابتدایی
۱۳	زن	لیسانس - آموزش ابتدایی	۱۲ سال	آموزگار دوره دوم ابتدایی
۱۴	زن	لیسانس - آموزش ابتدایی	۱۷ سال	مدیر - دبستان (دوره دوم)
۱۵	زن	لیسانس - زبان خارجه	۹ سال	دبیر انگلیسی - متوسطه اول
۱۶	زن	لیسانس - تربیت بدنی	۱۵ سال	دبیر تربیت بدنی - متوسطه اول
۱۷	زن	فوق لیسانس - ادبیات فارسی	۱۸ سال	دبیر ادبیات فارسی - متوسطه اول
۱۸	زن	لیسانس - زیست شناسی	۱۶ سال	دبیر زمین شناسی - متوسطه دوم
۱۹	زن	لیسانس - شیمی	۱۴ سال	دبیر شیمی - متوسطه دوم
۲۰	زن	پایه نهم (متوسطه اول)	-	دانش آموز
۲۱	زن	پایه یازدهم (متوسطه دوم)	-	دانش آموز
۲۲	زن	دیپلم علوم تجربی	-	والدین دانش آموز (خانه دار)

جمع‌آوری داده‌ها

داده‌ها از طریق مصاحبه غیرحضورِ نیمه‌ساختاریافته و ژرف جمع‌آوری شد. در فرایند مصاحبه از سؤال‌های باز و نیمه‌سازمان‌یافته استفاده شد. بنابراین مصاحبه‌شوندگان در پاسخ به سؤال‌ها آزادی عمل داشتند و تنها وظیفه محقق نظارت بر روند پاسخ‌ها بود تا از مسیر اصلی پژوهش خارج نشوند. محققان مصاحبه را با طرح موضوع و سؤال‌های پژوهش (تنگناهای به‌کارگیری شبکه اجتماعی دانش‌آموزی در تدریس و یادگیری و راهبردهای پیشنهادی برای استفاده بهینه از آن) آغاز می‌کردند. مشارکت‌کنندگان از طریق طرح تجربه زیسته پاسخ می‌دادند و از طریق طرح سؤال‌های پیگیرانه تشویق می‌شدند تا جزئیات بیشتری درباره پدیده بیان کنند. اگر نیاز به توضیح بیشتر و روشن‌سازی دیگری نبود، مصاحبه پایان‌یافته تلقی می‌شد. برای ورود به بررسی تنگناهای سامانه شاد در فرایند تدریس و آموزش، محققان ابتدا بخشی از یک خبر در خبرگزاری‌ها یا نشریات در زمینه سامانه شاد و مشکلات آن را برای مشارکت‌کنندگان بیان می‌کردند و سپس سؤال‌های پژوهش مطرح می‌شد. محققان پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان را در فرایند مصاحبه‌ها ضبط می‌کردند. سپس، کلمات آن‌ها عیناً به صورت مکتوب پیاده‌سازی می‌شد و در قالب یک مجموعه گردآوری می‌شد. با رونوشت کردن مصاحبه‌ها نسخه‌های نخستین تحلیل به دست آمد. برای اطمینان از صحت تفسیر و برداشت محققان از اظهارات هر مشارکت‌کننده، در صورت نیاز، با ایشان تماس گرفته می‌شد و صحت تحلیل‌ها و تفسیرها با نظر مصاحبه‌شونده بررسی و در صورت نیاز تغییرات لازم انجام می‌شد. برای حفظ ملاحظات اخلاقی، موارد زیر، با ارائه توضیحات لازم درباره اهمیت و هدف‌های پژوهش، رعایت شد:

اختیاری بودن پاسخ به پرسش‌ها؛ دریافت‌نکردن مشخصات فردی معلمان، والدین و دانش‌آموزان؛ محرمانه ماندن و افشانکردن نظرها به سایر والدین؛ اطمینان از حذف فایل‌های صوتی پس از یادداشت‌برداری؛ استفاده از نتایج آرا صرفاً برای ارتقا و بهبود کیفیت آموزش مجازی در سامانه شاد و اطلاع‌دهی از نتایج پژوهش به والدین.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش استرابت و کارپنتر (۲۰۰۳)، به نقل از ادیب حاج-باقری و همکاران، (۱۳۹۰) صورت پذیرفت. روش مزبور دربرگیرنده توصیف پدیده موردنظر از جانب محقق، کنارگذاری پیش‌فرض‌های محقق، مصاحبه با مشارکت‌کنندگان، قرائت توصیف‌های مشارکت‌کنندگان، استخراج مضمون‌های اصلی و فرعی، پیداکردن روابط اساسی، نوشتن توصیف از پدیده، برگرداندن توصیف به شرکت‌کنندگان و کسب تأیید آنان، مروری بر متون مرتبط و انتشار یافته‌ها است.

روایی و پایایی داده‌ها (قابلیت اعتماد تحقیق)

برای سنجش روایی و پایایی داده‌ها از معیار اعتمادپذیری گوبا و لینکلن^{۲۹} (۱۹۹۴) استفاده شد که شامل چهار معیار جداگانه اما مرتبط با هم است. معیارهای چهارگانه شامل موارد زیر است:

- **باورپذیری^{۳۰}:** برای باورپذیر کردن نتایج، در این پژوهش از راهبردهای سه‌سوسازی (جمع‌آوری داده‌ها از منابع و روش‌های گوناگون)، تحلیل داده‌های متضاد و بررسی تفسیرهای داده‌های خام استفاده شده است.

- **انتقال‌پذیری^{۳۱}:** انتقال‌پذیری همانند تعمیم‌پذیری نتایج در رویکرد کمی به پژوهش است. در این خصوص سعی شد در تفسیر، تحلیل و توصیف داده‌ها دقت و حساسیت لازم صورت گیرد و به بررسی داده‌ها جامعیت لازم داده شود.

- **وابستگی (پایایی)^{۳۲}:** این مفهوم به ثبات نتایج در طول زمان اشاره می‌کند. در پژوهش حاضر سعی شد از ابتدا تا انتهای تفسیر تجارب زیسته شرکت‌کنندگان، ثبت دقیق مراحل و شیوه ترکیب، تلفیق و تلخیص داده‌ها از روشی واحد پیروی شود تا کمکی باشد برای اینکه سایر محققان بتوانند این پژوهش را تکرار کنند و از این طریق به دستاورد جدیدی دست یابند و به نتایج همانند نرسند.

- **اطمینان‌پذیری^{۳۳}:** منعکس‌کننده ویژگی‌های پنهان یا آشکار تلخیص‌شده در داده‌هاست و نه در ترجیحات و سوگیری‌های احتمالی محقق. در این پژوهش برای تأییدپذیر کردن داده‌ها سعی شده است نتایج و فرایندهای پژوهش بازبینی شود (بررسی انسجام فرایندهای پژوهش).

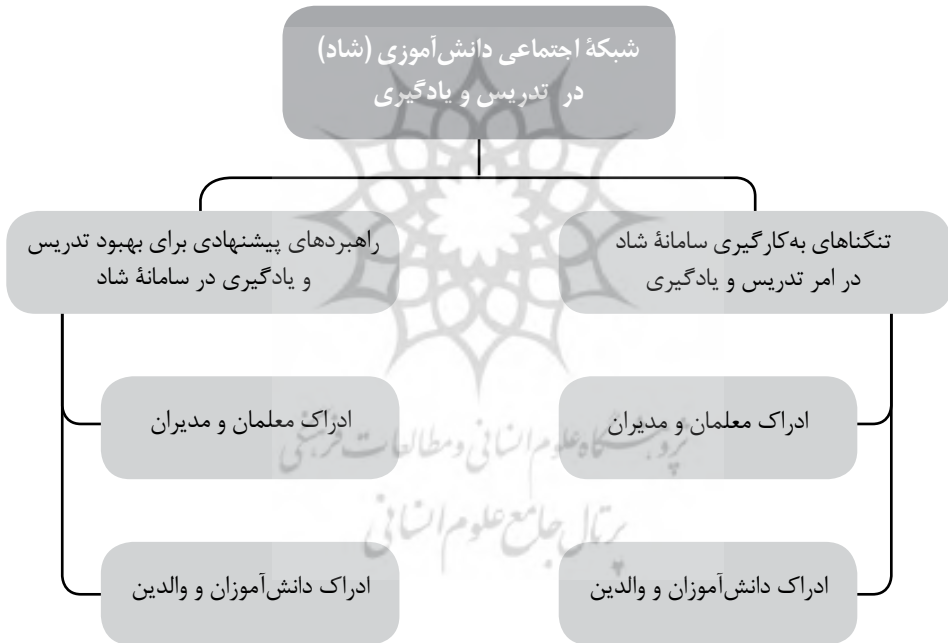
اعتبار داده‌ها با استفاده از شیوه‌های باورپذیری از طریق خودبازبینی محققان و اطمینان‌پذیری با هدایت دقیق جریان جمع‌آوری اطلاعات و همسوسازی پژوهشگران تعیین شد. علاوه بر پژوهشگران، متن پرسشنامه مصاحبه‌ها در اختیار متخصص دیگری قرار داده شد. پس از استخراج دوباره مضامین فرعی از پاسخ‌های ارائه‌شده و مقایسه با مضامین استخراج‌شده محققان، همسویی نگرش محققان و متخصص موضوعی به وجود آمد. همچنین ژرفاندیشی محققان و متخصصان درباره موضوع‌های آشکار شده، حفظ مستندات موجود در همه مراحل پژوهش و سرانجام علاقه‌مندی، درگیری نظری و عملی درازمدت محققان با موضوع و داده‌ها و نیز تلاش برای بهره‌گیری از نظر متخصصان اطمینان و باورپذیری یافته‌ها را تضمین کرده است.

متخصصان پس از تأیید روایی فهرست بازبینی (چک‌لیست)، برای تعیین میزان پایایی از آلفای کریپندورف^{۳۴}، بر اساس فرمول $\text{Alpha} = \text{Do}/\text{Dc}$ ، بهره گرفتند که Do به معنای عدم توافق مشاهده‌شده و Dc به معنای عدم توافق مورد انتظار است. شایان ذکر است که فرایند محاسبه Dc و Do به سطح سنجش متغیر مورد مطالعه بستگی دارد. در این پژوهش آلفای کریپندورف برای

۲۲ یادداشت حاصل از مصاحبه‌ها، درزمینه مقوله‌های مطلوب، عددی حدود ۰/۸۳ را نشان داد که نشان‌دهنده پایایی قابل قبول تحلیل انجام‌شده است.

یافته‌ها

پس از تحلیل اولیه داده‌ها، حاصل‌شده از دو پرسش اصلی پژوهش در مصاحبه برای دریافت دقیق‌تر ذهنیت مشارکت‌کنندگان، سامانه شاد در امر تدریس و آموزش به دو بخش اصلی «تنگناهای به‌کارگیری سامانه شاد در امر تدریس و یادگیری» و «راهبردهای پیشنهادی برای بهبود تدریس و یادگیری در سامانه شاد» تقسیم شد. این دو بخش نیز در دو محور «ادراک معلمان و مدیران» و «ادراک دانش‌آموزان و والدین» تقسیم شد که در نمودار ۱ مشاهده‌پذیر است.

نمودار ۱. مقوله‌های سامانه شاد در تدریس و یادگیری

در مجموع، در هر دو مقوله تنگناهای سامانه شاد و راهبردهای پیشنهادی، بیست مضمون شناسایی شد که در ادامه به تشریح هر مقوله و مضمون‌های آن‌ها، به ترتیب، خواهیم پرداخت.

الف) تنگناهای به‌کارگیری سامانه شاد در امر تدریس و یادگیری

با بررسی و تحلیل پاسخ‌های گردآوری‌شده از مشارکت‌کنندگان، تنگناهای به‌کارگیری سامانه شاد در امر تدریس و آموزش در دو محور ادراک مربوط به معلمان و مدیران و ادراک مربوط به

دانش‌آموزان و والدین آن‌ها شناسایی شدند که در نمودار ۲ تنگنای مرتبط با ادراک معلمان و مدیران مشاهده می‌شود. در ادامه به تشریح مضامین حاصل از ادراک آن‌ها در خصوص تنگنای سامانه شاد خواهیم پرداخت.

۱. تنگناهای سامانه شاد بر اساس ادراک معلمان و مدیران: مهم‌ترین تنگناهای سامانه

شاد در فرایند آموزش و یادگیری حاصل از ادراک معلمان و مدیران شامل موارد زیر است:

۱-۱. رشد بی‌عدالتی و نابرابری آموزشی: یکی از مهم‌ترین تنگناهای سامانه شاد این

است که عدالت آموزشی مدنظر طراحان آن نبوده و این مشکل باعث گسترش نابرابری آموزشی شده است. هرچند گسترش شبکه تلفن همراه و دسترسی به تلفن‌های هوشمند و اینترنت همراه شرایط نسبی خوبی را برای ارائه خدمات آموزش مجازی از طریق سامانه شاد فراهم کرده است، هنوز امکان دسترسی واقعی به این آموزش‌ها برای درصد بالایی از دانش‌آموزان فراهم نیست.

◀ **شرکت‌کننده شماره ۲:** «در بسیاری از مناطق روستایی و مرزی امکان دسترسی

به اینترنت و بهره‌گیری از سامانه شاد عملاً وجود ندارد، درحالی‌که دانش‌آموزان مناطق شهری به راحتی در حال کسب آموزش و دریافت محتوا هستند. می‌شود گفت که همین مسئله به نوعی بازتولید نابرابری آموزشی است.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۱۷:** «در مدرسه و منطقه محل خدمت اکثر پدر و مادرها

بی‌سواد یا کم‌سوادند و از قشر کارگردن و عملاً امکان تهیه گوشی‌های هوشمند و خرید

حجم اینترنت را ندارند. به همین دلیل در این سامانه حضور ندارند و از طرف دیگر، به دلیل تعطیلی مدارس هم هیچ‌گونه آموزشی را دریافت نمی‌کنند و این عین بی‌عدالتی آموزشی است.»

۲-۲. پیچیده و زمان‌بر بودن تولید محتوای آموزشی: با توجه به ماهیت متفاوت

آموزش مجازی و حضور نداشتن مدرس و فراگیرنده در مکانی مشخص برای ارائه محتوای آموزشی، شرکت‌کنندگان به زمان‌بر بودن تولید محتوای آموزشی اشاره‌هایی داشتند.

◀ **شرکت‌کننده شماره ۳:** «برای تدریس در سامانه شاد مجبورم فیلم، فایل صوتی، پاورپوینت و حتی دست‌نوشته برای تمام درس‌ها تهیه کنم و در گروه قرار بدهم. این کار راحت و ساده‌ای نیست و ساعت‌ها وقت من را می‌گیرد.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۵:** «تدریس ریاضی در محیط مجازی با تدریس دروس حفظی خیلی فرق دارد، چون تدریس ریاضی نیاز به تهیه فیلم از شیوه حل مسائل در مباحث مختلف دارد. این کار هم پیچیدگی‌ها و دردسرهای خاص خودش را دارد و هم نیاز به اختصاص زمان زیادی برای ملزومات فیلم‌برداری، ویرایش و کم‌کردن حجم فیلم و بارگذاری در سامانه شاد دارد و این کار آسانی نیست.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۱۵:** «تدریس زبان انگلیسی در سامانه شاد نیازمند تهیه فایل‌های محتوایی زیادی در قالب تصویری، صوتی و تایپی است. من هم چند تا کلاس در پایه‌های هفتم، هشتم و نهم دارم. واقعاً زمانی را که صرف آموزش در شبکه شاد می‌کنم سه تا چهار برابر آموزش حضوری در مدرسه است.»

۳-۱. از بین رفتن حریم شخصی: مفهوم حریم خصوصی متشکل از سه رکن گمنامی،

محرمانگی و تنهایی است (بنیسر^{۲۵}، ۲۰۰۰). در حوزه آموزش‌های مجازی، مسئله‌ای که حریم شخصی مدرس و دانش‌آموز را به خطر می‌اندازد افزایش ارتباط مدرس - دانش‌آموز و در دسترس بودن دائمی آن‌هاست.

◀ **شرکت‌کننده شماره ۱:** «به نظر من مهم‌ترین مشکل در سامانه شاد افزایش ارتباط مدرس و دانش‌آموز و در دسترس بودن دائمی آن‌هاست. این مسئله باعث شده خود من آرامش ذهنی و روحی را در زمان غیرکاری‌ام نداشته باشم.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۱۳:** «در دسترس بودن همیشگی مدرس و دانش‌آموز در سامانه شاد باعث ارتباطات و مزاحمت‌های بیش از حدی می‌شود که عملاً نسبت به حقوق شخصی مدرس - دانش‌آموز نوعی بی‌احترامی به‌شمار می‌آید. مثلاً، بعضی از دانش‌آموزان

و والدین آن‌ها انتظار دارند که من در همهٔ زمان‌ها از جمله تعطیلات آخر هفته هم پاسخ‌گویی سؤالات و انتظاراتشان باشم.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۱۸:** «متأسفانه، در سامانه شاد اکثر دانش‌آموزان زمان رسمی آموزش و بحث و گفت‌وگو را رعایت نمی‌کنند و در هر ساعت از شبانه‌روز که باشد سؤال و پیام می‌فرستند و انتظار پاسخ‌گویی سریع و دقیق من را هم دارند و من این را مصداق کامل تجاوز به حریم خصوصی می‌دانم.»

۴-۱. ناکارآمد برای تدریس برخی دروس و رشته‌ها: تدریس برخی دروس تخصصی

رشته‌های هنرستان‌ها و مباحث کتاب‌هایی مانند علوم تجربی، شیمی، فیزیک، و ریاضی نیازمند بهره‌گیری از جعبه‌های (کیت‌های) مخصوص، مواد، ابزارها و وسایل کمک‌آموزشی و فیلم‌برداری از فرایند اجرای عملی و آزمایشگاهی برای بارگذاری در سامانه شاد است، در حالی که معلمان و دبیران این وسایل و تجهیزات را در منزل، در دوران قرنطینه، در اختیار ندارند.

◀ **شرکت‌کننده شماره ۸:** «اکثر دروس تخصصی هنرستان‌ها توسط چند هنرآموز (گاهی اوقات تا چهار هنرآموز) تدریس می‌شود. با وجود تشکیل کلاس عملی، علاوه بر کلاس نظری در شاد، آشنفتگی عجیبی به وجود می‌آید.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۶:** «تدریس برخی فصل‌های درس علوم تجربی مانند گیاهان، آتش‌فشان و زلزله نیاز به تدریس علمی و آزمایشگاهی آن‌ها دارد، اما در این دوران شیوع کرونا من نه دسترسی به آزمایشگاه و مواد موردنیاز دارم و نه امکان اجرای آن در منزل و فیلم‌برداری از روند اجرای آن را دارم.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۱۳:** «درس زیست یکی از مهم‌ترین درس‌های رشته علوم تجربی است که تدریس مؤثر آن نیاز به استفاده واقعی از وسایل کمک‌آموزشی نظیر مولاژ، آناتومی بدن، اسکلت انسان، قسمت‌های مختلف بدن در حین تدریس دارد، اما در این دوران امکان استفاده از آن‌ها نیست.»

۵-۱. نبود دوره‌های توجیهی و مهارتی: متأسفانه، اغلب مدرسان آشنایی کمی با رایانه

و گوشی‌های هوشمند دارند و تسلط فنی و نظام‌مند کافی با امکانات و قابلیت‌های آن‌ها ندارند. وزارت آموزش و پرورش نیز دوره‌ای برای دانش‌افزایی و آشنایی مدرسان با سامانه شاد و شیوه کارکردن با آن را برای آن‌ها برگزار نکرده است.

◀ **شرکت‌کننده شماره ۸:** «اگر بخواهم حقیقت را بگویم، به‌عنوان مدیر آشنایی زیادی با رایانه و گوشی‌های هوشمند ندارم و بدبختانه دوره‌ای هم از طرف آموزش و پرورش برای

مدیران و معلمان برگزار نشده. الان هم به کمک معاون اجرایی دبیرستان سعی می‌کنم با شبکه شاد آشنایی پیدا کنم.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۱۴:** «مسال سومین سال مدیریت من است. به دلایل مختلفی مانند مشغله‌های زندگی و شغلی فرصت چندانی برای آشنایی و یادگیری کار با شبکه شاد از طریق رایانه و گوشی‌های جدید را ندارم. از طرف دیگر، اداره هم برای ما دوره ضمن خدمت با موضوع شبکه شاد را هم تاکنون برگزار نکرده. به همین دلیل از همکاران برای آشنایی با شبکه شاد و رفع اشکالات آن کمک می‌گیرم.»

۶-۱. **ناکار آمد در شیوه‌های تدریس سنتی:** روش‌های تدریس در کلاس‌های مجازی با کلاس‌های حضوری کاملاً متفاوت است و روش‌های رایج در آموزش سنتی در کلاس‌های مجازی تقریباً ناکارآمد است. در واقع تدریس مجازی علاوه بر استفاده از ابزارهای آموزشی و فناوری آموزشی مستلزم بهره‌گیری از عناصر دیگر مانند ارتباط متقابل (یادگیری تعاملی) و ارائه بازخورد سریع است تا فرایند یادگیری را جذاب‌تر کند.

◀ **شرکت‌کننده شماره ۴:** «من در دوران خدمتم اکثراً از سخنرانی و پرسش و پاسخ جهت تدریس استفاده می‌کردم، اما این روش‌ها الان کاربرد زیادی در سامانه شاد ندارد، چون تعاملی بین من و دانش‌آموزان و دانش‌آموزان با یکدیگر ایجاد نمی‌کند و انگیزه آن‌ها را کاهش می‌دهد.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۱۲:** «من در سامانه شاد احساس می‌کنم در دنیایی متفاوت از دنیای حضوری در حال تدریس و آموزش دادن هستیم؛ لذا اصول، قوانین و روش‌های تدریس من در این محیط اصلاً کارآمد نیستند.»

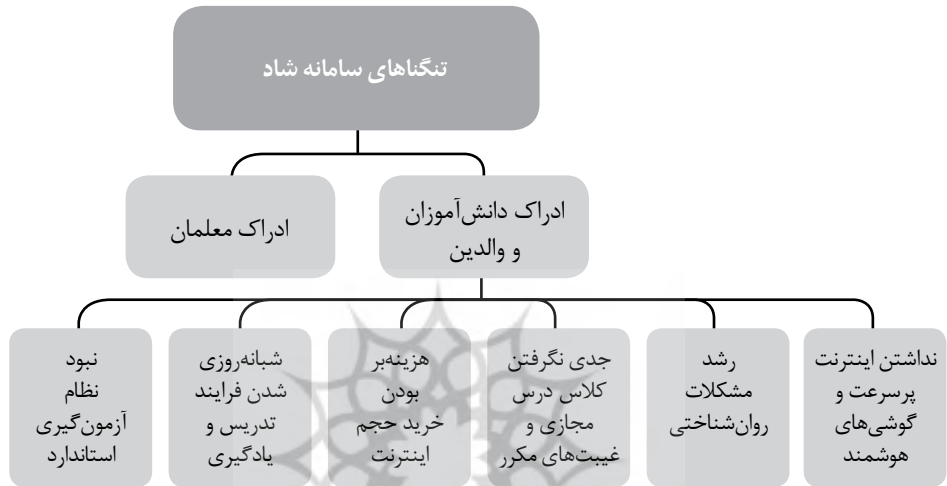
۷-۱. **مشکلات فنی و ساختاری:** عموماً مدیران و دبیران در نصب و راهاندازی سامانه شاد مشکل دارند. مشکلاتی مانند تأیید نشدن کد ملی معلم در سامانه شاد، نبود کلاس‌های تعریف‌شده در این سامانه، بروز خطاهای ۴۰۱ و ۴۰۲ در زمان استفاده از سامانه، صحت‌سنجی نشدن کد ملی دانش‌آموز، و به‌روزرسانی‌های متعدد سامانه شاد.

◀ **شرکت‌کننده شماره ۷:** «در روزهای ابتدایی راهاندازی شاد مشکلات زیادی از قبیل کندی سامانه، تعریف کلاس‌ها، اضافه کردن دانش‌آموزان به سامانه و کلاس‌ها، احراز هویت دانش‌آموزان و غیره وجود داشت و هنوز هم برخی از این اشکال‌ها وجود دارد.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۱۹:** «مهم‌ترین مشکلات فنی و سیستمی شاد که من با آن‌ها مواجه شده‌ام شامل عدم صحت‌سنجی کد ملی دبیر و دانش‌آموزان، خطاهای متعددی مانند عدم تعریف مدرسه و کلاس بوده است.»

۲. تنگناهای سامانه شاد بر اساس ادراک دانش‌آموزان و والدین: مهم‌ترین

تنگناهای سامانه شاد در فرایند آموزش و یادگیری حاصل از ادراک دانش‌آموزان و والدین در نمودار ۳ مشاهده می‌شود.

نمودار ۳. تنگناهای سامانه شاد در ادراک دانش‌آموزان و والدین

۱-۲. نداشتن اینترنت پرسرعت و گوشی‌های هوشمند: مهم‌ترین لازمه و ابزار حضور

در کلاس‌های شبکه اجتماعی شاد داشتن اینترنت و گوشی‌های هوشمندی است که حداقل امکانات و قابلیت‌های نصب شبکه اجتماعی شاد و اتصال به اینترنت را داشته باشند. متأسفانه، این امکان برای دانش‌آموزان و والدین و حتی معلمان آن‌ها در روستاها، مناطق محروم و حاشیه‌نشین‌های شهرها وجود ندارد.

◀ **شرکت‌کننده شماره ۱۰:** «پدرم یک کارگر شرکتی با درآمد خیلی کم است. دو تا خواهر بزرگ‌تر از خودم هم دارم و موبایل و گوشی‌های پدر و مادرم هم در حدی نیست که بتوانیم به سامانه شاد وارد شویم.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۱۱:** «من یک کارگر ساده هستم با سه تا بچه مدرسه‌رو. از زمانی که مدارس تعطیل شده‌اند و این شبکه شاد شروع شده، موبایل خودم را به بچه‌هایم داده‌ام که نوبتی از آن استفاده کنند، اما به دلیل هم‌زمانی کلاس‌هایشان با یکدیگر امکان استفاده جداگانه از شبکه شاد را ندارند و من هم این‌قدر پس‌انداز ندارم که برای هر کدام یک موبایل بخرم.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۲۰:** «آقا من از گوشی مامانم برای شبکه شاد استفاده می‌کنم، اما خیلی قدیمی است و امکانات اینترنتش تری‌جی (۳G) است. هرچه هم به آن‌ها می‌گویم نمی‌توانم کلیپ‌ها و فیلم‌های آموزشی و درسی را دانلود کنم و نگاه کنم، می‌گویند پول نداریم برایت گوشی تازه بخریم.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۲۲:** «شوهرم بنا است و دو تا بچه داریم که هر دو دبیرستانی‌اند. از زمانی که کلاس‌ها مجازی شده‌اند، هر دو تایشان از ما گوشی‌های جدید و گران‌قیمت با اینترنت می‌خواهند که بتوانند از شبکه شاد استفاده کنند. مگر شوهرم چقدر درآمد دارد که چند میلیون بخواهیم بدهیم برای گوشی موبایل؟».

۲-۲. **رشد مشکلات روان‌شناختی:** سلامت روان دانش‌آموزان از دسته موضوع‌ها و عناوین مهمی است. آن‌ها برای ادراک، تفکر و رفتار مناسب و خوب از سلامت خود بهره می‌گیرند تا بتوانند فعال و تولیدکننده باشند و شادی را تجربه کنند. اما به علت اینکه دانش‌آموزان تجربه و درک صحیحی از آموزش مجازی در سامانه شاد ندارند اغلب دچار مشکلات روان‌شناختی نظیر استرس، اضطراب، ترس، و افسردگی می‌شوند. اغلب مشارکت‌کنندگان اعتقاد داشتند که از زمان حضور در سامانه شاد دچار اختلالات روان‌شناختی، مانند استرس و اضطراب، شده‌اند.

◀ **شرکت‌کننده شماره ۹:** «من در منزل از اینترنت ثابت خانگی استفاده می‌کنم. متأسفانه، سامانه شاد هنگام کارکردن با اینترنت خانگی، با قطع و وصلی زیادی روبه‌روست و همین مسئله باعث می‌شود از کلاس جا بمانم و مباحث و مطالب درس را دریافت نکنم. همین موضوع باعث می‌شود که اضطرابم زیاد شود.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۱۱:** «خودم متوجه شده‌ام هر زمان که بچه‌ام را مجبور می‌کنم که در خانه بماند و دائماً در سامانه شاد آنلاین باشد و یا تکلیف درسی‌اش را انجام بدهد دچار حواس‌پرتی، تندی نفس، عرق‌کردن و گاهی دل‌درد می‌شود.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۲۲:** «روز برگزاری آزمون در سامانه شاد، روز نگرانی و اضطراب برای دخترم و خودم در خانه ماست، چون از یک طرف خود سؤالات امتحان باعث می‌شود دخترم دچار نگرانی، تپش قلب و استرس بشود و از طرف دیگر، این نگرانی هم برای ما وجود دارد که آیا پاسخ‌های امتحانش را می‌تواند به موقع برای معلم ارسال کند یا نه؟ چون شبکه شاد اکثر اوقات یا هنگ می‌کند و یا قطع و وصل‌های زیادی دارد.»

۳-۲. **جدی‌نگرفتن کلاس درس مجازی و غیبت‌های مکرر:** با شروع همه‌گیری کرونا و تعطیل شدن اجباری مدارس، آموزش‌وپرورش تلاش کرد با روی آوردن به آموزش

تلویزیونی و آموزش در فضای مجازی و راه‌اندازی شبکه اجتماعی شاد عقب‌ماندگی درسی دانش‌آموزان را در سطوح سه‌گانه جبران کند. اما برعکس آموزش و پرورش، دانش‌آموزان این سبک نوین تدریس و آموزش را جدی نگرفتند.

◀ **شرکت‌کننده شماره ۱۰:** «کلاس ما ۲۷ نفر است. در هنگامی که کلاس‌ها برگزار می‌شود، حدود ۱۰ نفر از هم‌کلاسی‌هایم آنلاین هستند و حضور دارند. بقیه‌شان چون کلاس‌ها حضوری و اجباری نیست و والدینشان هم نظارتی ندارند، سر کلاس حاضر نمی‌شوند. فکر می‌کنم بچه‌ها کلاس‌های شبکه شاد را جدی نگرفته‌اند و تمایلی هم به مشارکت و انجام تکلیف ندارند.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۲۱:** «اکثر دوستان من خودشان را به بی‌خیالی زده‌اند و به بهانه قطع و وصل شدن مکرر اینترنت و یا نداشتن حجم، توی کلاس‌ها حاضر نمی‌شوند و یا یک در میان سر کلاس حاضر می‌شوند و حضور را هم که زدند از کلاس خارج می‌شوند.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۲۲:** «من دیگر از دست بچه‌هایم کلافه شده‌ام. هر وقت گوشی دستشان است یا داخل بازی‌های کامپیوتری‌اند و یا توی اینترنت و شبکه‌های اجتماعی می‌گردند. بهشان هم که می‌گویم مگر درس و مشق ندارید می‌گویند شبکه شاد قطع است و یا کلاسمان تشکیل نشده و هزار بهانه دیگر.»

۴-۲. **هزینه‌بر بودن خرید حجم اینترنت:** قیمت اینترنت برای بسیاری از مناطق دورافتاده و محروم کشور بالاست و نیاز به حجم بالا و پرسرعت اینترنت برای استفاده از محتوای ویدئویی عملاً دانش‌آموزان را از دسترسی رایگان و بی‌دردسر به آموزش محروم کرده است.

◀ **شرکت‌کننده شماره ۱۱:** «استفاده از شبکه شاد و حضور فعال در فرایند یاددهی-یادگیری و ارسال محتوای تصویری و صوتی در آن نیازمند خرید بسته‌های اینترنت است که متأسفانه گران هم هست و خیلی هم زود تمام می‌شود. من هم واقعاً دیگر قدرت خرید این بسته‌ها را ندارم.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۲۰:** «سطح درآمدی خانواده من پایین است و حتی قادر به تهیه بسته‌های حجمی اینترنت برای من نیستند. اگر هم در کلاس مجبور به ارسال فایل تصویری و یا صوتی باشم، بهم اعتراض می‌کنند که ما چقدر باید پول بسته اینترنت شما را بدهیم.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۲۲:** «من و همسرم واقعاً در هزینه‌های اولیه زندگی مانده‌ایم. از کجا پول اینترنت این بچه‌ها را تأمین کنیم؟»

۵-۲. شبانه‌روزی‌شدن فرایند تدریس و یادگیری: سامانه شاد ابزاری برای آموزش

از راه دور دانش‌آموزان در دوران قرنطینه است و امری اجباری است. تعطیلی مدارس به علت همه‌گیری بیماری کرونا باعث شده است که آموزش دانش‌آموزان در محیطی ایمن و سالم و با نظارت وزارت آموزش و پرورش انجام شود. اما به دلایل مختلف، نظیر پایین بودن سرعت اینترنت و کندبودن آن در ساعات ۸ تا ۱۴، فرایند تدریس و آموزش در این سامانه با مشکلات و مصائب بسیاری همراه است. به همین دلیل برخی مدارس و معلمان و دبیران کلاس‌های مجازی خودشان را به ساعت عصر و حتی شب منتقل می‌کنند که این موضوع مسائل و مشکلاتی را برای دانش‌آموزان و خانواده آن‌ها به وجود آورده است.

◀ **شرکت‌کننده شماره ۹:** «من امسال کنکور دارم و بر اساس برنامه‌ریزی‌ام درس می‌خوانم، اما اکثر دبیرانم برنامه کلاس‌های مجازی‌شان متغیر است و بر اساس روزانه تعیین می‌کنند و برنامه مشخصی ندارند. گاهی اوقات ساعت شش غروب شیمی دارم و ساعت هشت شب زیست‌شناسی. همین موضوع حسابی سردرگم کرده.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۲۱:** «بارها برای من پیش آمده که به دلیل کندبودن سامانه شاد، دبیران ساعت برگزاری کلاسشان را به عصرها و شب‌ها منتقل کرده‌اند. همین موضوع باعث اتلاف وقت من و به هم خوردن برنامه‌های خانواده‌ام برای بیرون‌رفتن و یا انجام کار خاصی شده است.»

۶-۲. نبود نظام آزمون‌گیری استاندارد: موضوع دیگری که اشاره به آن لازم و ضروری

است موضوع ارزشیابی از آموخته‌های درسی و امتحان از دانش‌آموزان است. واقعیت این است که اکثر آزمون‌های برگزار شده در سامانه شاد در قالب گروهی (خانوادگی، رفاقتی و غیره) پاسخ داده می‌شوند و به آزمون‌های کتاب‌باز (اوپن‌بوک) معروف شده‌اند. همین مسئله زمینه رشد کاذب نمرات و میانگین معدل دانش‌آموزان را فراهم کرده است. هنوز هیچ فرد و نهادی نتوانسته است گزینه‌ای ایمن، مناسب و درست برای برگزاری امتحان‌ها عرضه کند که دانش‌آموزان در این فضا به راحتی شرکت کنند و تقلب نیز نکنند.

◀ **شرکت‌کننده شماره ۱۰:** «در شبکه شاد امکان برگزاری آزمون استاندارد، سالم و درست وجود ندارد. همه دانش‌آموزان به والدین، کتاب و جزوات درسی دسترسی دارند و حتی ممکن است پدر و مادرهایشان هم به آن‌ها کمک کنند و یا به جایشان پاسخ بدهند.»

◀ **شرکت‌کننده شماره ۲۰:** «روش امتحانی واقعی که نمره درستی از میزان یادگیری دانش‌آموزان ارائه کند در شبکه شاد وجود ندارد. فکر می‌کنم در شبکه شاد امکان برگزاری آزمون و امتحان وجود ندارد.»

پس از بررسی تنگنای شبکه اجتماعی دانش‌آموزان، به‌خوبی می‌توان دریافت که برخلاف داوری‌های ارزشی مبنی بر یکسره مفید دانستن شاد و موفقیت کامل آن در تدریس و آموزش دانش‌آموزان یا به کل ناتوانی کامل آن در این موضوع، اینک رویکرد غالب رویکردی منصفانه و از سر واقع‌بینی است که داوری‌های خشک و جزمی را فرومی‌گذارد و با احتیاط و دوراندیشی هم تأثیرات کوتاه‌مدت، موقت و سطحی‌تر را مدنظر قرار می‌دهد و هم تأثیرات دائمی و عمقی‌تر را از نظر دور نمی‌دارد. در مجموع، سامانه شاد به‌رغم داشتن افق‌های روشن، مانند انعطاف‌پذیری (فرازمایی و فراکانی بودن) و کاهش هزینه‌ها، تنگناها و چالش‌هایی نیز دارد. از این‌رو، با توجه به تمام نکات مذکور و در راستای استفاده بهینه از سامانه شاد می‌توان راهبردهای متعددی را مطرح کرد که در ادامه به آن‌ها پرداخته شده است.

ب) راهبردهای پیشنهادی برای بهبود تدریس و یادگیری در سامانه شاد

مطابق با دیدگاه فین‌برگ^{۲۶} (۲۰۰۲)، می‌توان گفت فناوری (در اینجا شبکه اجتماعی دانش‌آموزی) امری ارزشمند است که با مشکلاتی روبه‌روست و قابلیت دگرگونی و اصلاح دارد. بنابراین با ارائه راه‌کارها و راهبردهایی منطقی و عقلایی می‌توانیم تنگنای آن را به حداقل برسانیم. مهم‌ترین راهبردهای پیشنهادشده معلم، مدیران، دانش‌آموزان و والدین در نمودار ۴ مشاهده‌پذیر است. در ادامه نیز به تشریح راهبردهای مذکور خواهیم پرداخت.

نمودار ۴. راهبردهای پیشنهادی برای بهبود تدریس و یادگیری در سامانه شاد

۱. توانمندسازی کاربران سامانه شاد: اکثر مشارکت‌کنندگان اذعان داشتند که با سامانه شاد، امکانات، قابلیت‌ها و شیوه‌های صحیح تدریس و آموزش از طریق آن آشنایی کافی ندارند و تنها در حد رفع تکلیف از آن بهره می‌گیرند. راهبرد پیشنهادی مشارکت‌کنندگان این بود که با برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی (دانش‌آموزان و والدین) و ضمن خدمت (معلمان و مدیران) به صورت مجازی و برخط در خودِ بستر سامانه شاد و با بیشتر آشنا کردن آن‌ها با محیط، امکانات و قابلیت‌های این شبکه خواهند توانست از آن بیشترین بهره و استفاده را ببرند. شواهد نشان می‌دهند قابلیت‌ها و امکانات منحصربه‌فردی در آموزش برپایه وب وجود دارد که نه از خود وب، بلکه از شیوه‌های نوین و خلاق آموزشی مربوط به آن نشئت می‌گیرد. معلمان و دانش‌آموزان باید وب را نه تنها به منزله رسانه‌ای جدید برای ارائه آموزش از طریق سامانه شاد، بلکه به مثابه نوعی همکاری و مشارکت میان سبک نوین آموزش و فناوری در نظر گیرند که بستر بالقوه‌ای برای تغییرات بنیادی در روش‌های تدریس و یادگیری ایجاد می‌کند.

۲. ارتقای شایستگی‌های فنی، تخصصی و عملیاتی کاربران: یکی از تنگناهایی که مشارکت‌کنندگان به هنگام بهره‌گیری از سامانه شاد و تدریس و یادگیری با آن مواجهه بودند موضوع مهارت و شایستگی‌های لازم فنی، تخصصی و عملیاتی است که معتقد بودند این ویژگی لازم را ندارند. از یک‌سو، معلمان معتقد بودند باید سواد دیجیتالی و فناوریانه یاد بگیرند. باید شایستگی‌های فنی و عملیاتی خودشان را به گونه‌ای توسعه دهند که با تولید مجموعه‌ای از محتواهای آموزشی (فیلم، کلیپ، پاورپوینت، پویانمایی و فایل‌های صوتی و غیره) پاسخ‌گوی نیازهای گوناگون درسی دانش‌آموزان باشند و آن‌ها را از طریق سامانه شاد در گروه‌های کلاسی‌شان ارسال کنند. از سوی دیگر، دانش‌آموزان و والدینشان نیز بر این راهبرد تأکید داشتند که بایستی با برگزاری کلاس‌های آموزشی، مهارت و شایستگی‌های فنی و تخصصی آن‌ها نیز برای حضور فعال‌تر در محیط یادگیری شاد و بهره‌گیری صحیح از مطالب موجود در سامانه ارتقا یابد.

۳. پیاده‌سازی رویکرد تعاملی و گروه‌مدار در سامانه شاد: اکثر مشارکت‌کنندگان اعتقاد داشتند که سامانه شاد یک مکان آموزشی یک‌طرفه و بدون تعامل و ارتباط است، موضوعی که با ماهیت تعلیم‌و تربیت سازگار نیست. لذا معلمان فقط مطالب درسی‌شان را در قالب متن، تصویر، فیلم و صوت بارگذاری می‌کنند. دانش‌آموزان نیز آن‌ها را دریافت و ازشان استفاده می‌کنند و تکالیف و پاسخ‌های خودشان را در قالب‌های مختلف در آن بارگذاری می‌کنند. در نتیجه، اکثر مشارکت‌کنندگان راهبرد پیشنهادی‌شان این بود که زمینه تعاملات هم‌زمان معلمان-دانش‌آموزان و دانش‌آموزان با یکدیگر در کلاس‌های شاد فراهم شود تا در هنگام برگزاری کلاس مجازی بتوانند با یکدیگر گفت‌وگو و تعامل داشته باشند. چراکه رویکرد تعاملی

بر همکاری و مشارکت در محیط یادگیری شاد و تغییر نقش مربیان (از معلم محوری به تسهیل گری) و مربیان (از منفعل به فعال) تأکید دارد. همچنین رویکرد تعاملی می‌تواند باعث افزایش کیفیت یادگیری، رشد مهارت‌های تفکر انتقادی و مهارت حل مسئله و شکل‌گیری همکاری در گروه‌های کلاسی شود.

۴. گسترش پوشش دسترسی به سامانه شاد و تحقق شعار «شاد برای همه»: مطابق اطلاعات و آمارهای موجود، حدود ۱۰ درصد از دانش‌آموزان سراسر کشور و حتی معلمان، که عمدتاً در مناطق محروم، روستایی و عشایری ساکن‌اند، از دسترسی به سامانه شاد محروم‌اند. طبق شواهد موجود، علت این امر نیز دسترسی نداشتن به گوشی‌های هوشمند یا پوشش‌دهی نامناسب اینترنت با سرعت کافی در برخی مناطق کشور است. بنابراین یکی از تنگناهای مطرح‌شده مشارکت‌کنندگان گسترش بی‌عدالتی آموزشی به علت محرومیت از اینترنت و تجهیزات و امکانات در مناطق روستایی و نبود شبکه اینترنت بود. این موضوع از یک‌سو بسیاری از دانش‌آموزان را وادار می‌کند که برای دسترسی به شبکه اینترنت و شرکت در کلاس‌های مجازی و ورود به سامانه شاد پیاده‌روی‌های طولانی کنند و روی کوه‌ها بروند. از سوی دیگر، برخی دانش‌آموزان را نیز به دلیل ناتوانی مالی برای خرید گوشی‌های هوشمند از عضویت در سامانه شاد و شرکت در کلاس‌های مجازی محروم می‌کند.

در مجموع، کلیه مشارکت‌کنندگان پیشنهاد کردند که با خرید گوشی‌های هوشمند برای دانش‌آموزان محروم از جانب وزارت آموزش و پرورش، وزارت ارتباطات و فناوری، خیرین و غیره و همچنین گسترش پوشش‌دهی مناسب اینترنت در مناطقی که شبکه اینترنت ندارند از طرف سازمان‌های ذی‌ربط، زمینه گسترش پوشش دسترسی به سامانه شاد فراهم شود. البته شایان ذکر است که در دوران قرنطینه مدیران و آموزگاران مناطق محروم از طریق ارتباط تلفنی، ارسال بسته‌های آموزشی یا حتی در مواقع ضروری حضور یافتن معلم نزد دانش‌آموز تلاش کرده‌اند که ضمن جبران عقب‌ماندگی تحصیلی این دانش‌آموزان شعار «آموزش تعطیل شدنی نیست» را محقق کنند.

۵. توجه به حوزه‌های پرورشی و تربیتی در سامانه شاد: مشارکت‌کنندگان در این پژوهش بر این باور بودند که سامانه شاد یک محیط مجازی صرفاً آموزشی است که فقط دغدغه تعلیم درس و آموزش دارد و فعالیت‌های پرورشی و تربیتی در آن مغفول مانده و فراموش شده است. در سامانه شاد برای مشاوران، مربیان پرورشی و بهداشت، که متولیان حوزه تربیتی و پرورشی‌اند، شرح وظایف خاصی تعریف نشده است. لذا طبق پیشنهاد اکثر مشارکت‌کنندگان در پژوهش باید تلاش شود که به هر دو حوزه تعلیم و تربیت در سامانه شاد توجه شود. مثلاً، می‌توان با به‌روز کردن سامانه شاد و اضافه کردن قابلیت‌ها و امکانات جدید به آن، در کنار تعریف

کلاس‌های درسی در این سامانه، کلاس‌های مشاوره‌ای و بهداشت روان، پرورشی، و بهداشت نیز تعریف شود. همچنین مسئولان می‌توانند کانال‌های خاصی نیز در سامانه شاد به وجود آورند تا محتواهای حوزه پرورشی (به تفکیک محتوا) در آن بارگذاری شود و دانش‌آموزان به‌حسب نیازشان از آن‌ها استفاده کنند.

۶. تشویق و ترغیب معلمان و دانش‌آموزان برای تولید محتواهای متنوع و متعدد کیفی:

به باور مشارکت‌کنندگان، یکی دیگر از تنگناهای سامانه شاد ناتوانی بعضی از معلمان در تولید محتوای الکترونیکی در دروس مختلف و ارسال محتواهای بی‌کیفیت‌سایرین به دانش‌آموزان خودشان است. این موضوع علاوه بر اینکه زمینه استفاده بدون اجازه معلمان از مطالب و محتوای دیگران را فراهم می‌کند، باعث کاهش ایده‌پردازی و خلاقیت معلمان نیز می‌شود.

لذا مشارکت‌کنندگان پیشنهاد کردند که کاربران سامانه شاد (معلمان و دانش‌آموزان) برای تولید محتواهای متنوع و متعدد کیفی (در قالب فیلم، پویانمایی، صدا، کلیپ آموزشی و تربیتی، جزوه و غیره) که با سطح علمی، فرهنگی و اجتماعی منطقه و کلاس آن‌ها برابر است تشویق و ترغیب شوند. همچنین بتوانند محتواهای باکیفیت و منتخب را در سامانه شاد بارگذاری کنند. مشارکت‌کنندگان نیز بر این باورند که وجود چندین محتوا (در قالب‌های مختلف فیلم، کلیپ، جزوه و غیره) از معلمان مختلف در یک کتاب و مبحث خاص از سراسر کشور (مانند مبحث توابع در درس ریاضی پایه دوازدهم) به دانش‌آموزان در انتخاب مناسب‌ترین محتوا برای یادگیری کمک خواهد کرد.

۷. ثابت‌بودن زمان برگزاری کلاس‌ها در سامانه شاد: یکی از مهم‌ترین چالش‌های سامانه

شاد متغیربودن زمان برگزاری کلاس‌های مجازی در دروس مختلف، در طول شبانه‌روز، است. اغلب مشارکت‌کنندگان در پژوهش بر این باورند که بنا به دلایل مختلف (مانند کندبودن سامانه شاد و قطع و وصل‌های بسیار اینترنت در زمان صبح) اغلب معلمان و دبیران کلاس‌های مجازی‌شان را در زمان عصر و حتی شب‌ها برگزار می‌کنند و همین موضوع باعث به هم خوردن برنامه‌ریزی‌های مطالعاتی دانش‌آموزان و حتی برنامه‌های خود خانواده‌ها شده است.

راهبرد پیشنهادی مشارکت‌کنندگان برای بهبود کیفیت تدریس و آموزش این است که همانند زمان برگزاری کلاس‌های حضوری برای برگزاری کلاس‌های مجازی نیز زمان‌های ثابت و مشخصی در نظر گرفته شود و در طول سال تحصیلی ثابت بماند تا دانش‌آموزان، والدین و حتی معلمان نیز برای سایر امورات زندگی‌شان برنامه‌ریزی دقیقی داشته باشند. البته به انجام رساندن این مهم مستلزم رفع موانع برگزاری کلاس‌ها در سامانه شاد در ساعات صبحگاهی است.

در پایان دو مقوله اصلی تنگناها و راهبردهای به‌کارگیری شبکه اجتماعی دانش‌آموزی و بیست مضمون اصلی آن‌ها در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲. تجربه زیسته مشارکت‌کنندگان درباره تنگناها و راهبردهای به‌کارگیری سامانه شاد در آموزش و تدریس

مقوله‌ها	مضمون‌های اصلی	کدها	
تنگناهای سامانه شاد	ادراک معلمان و مدیران	گسترش بی‌عدالتی و نابرابری آموزشی	۱۷، ۱۵، ۲
		پیچیده و زمان‌بر بودن تولید محتوای آموزشی	۱۸، ۱۵، ۵، ۳
		از بین رفتن حریم شخصی	۱۸، ۱۴، ۱۳، ۱
		ناکارآمدی برای تدریس برخی دروس و رشته‌ها	۱۳، ۶، ۵
		فقدان دوره‌های توجیهی و مهارتی	۱۴، ۸، ۱
		ناکارآمدی در شیوه‌های تدریس سنتی	۱۲، ۷، ۴
ادراک دانش‌آموزان و والدین	مشکلات فنی و ساختاری	۱۹، ۱۶، ۷، ۳	
	نداشتن اینترنت پرسرعت و گوشی‌های هوشمند	۲۲، ۲۰، ۱۱، ۱۰	
	رشد مشکلات روان‌شناختی	۲۲، ۱۱، ۹	
	جدی‌نگرفتن کلاس‌های مجازی و غیبت‌های مکرر	۲۲، ۲۰، ۱۰	
	هزینه‌بر بودن خرید حجم اینترنت	۲۱، ۱۸، ۱۲، ۷	
	شبانه‌روزی شدن فرایند تدریس و یادگیری	۲۲، ۲۱، ۱۰، ۹	
	نبود نظام آزمون‌گیری استاندارد	۲۰، ۱۱، ۱۰	
راهبردهای به‌کارگیری شاد	توانمندسازی کاربران سامانه شاد	۱۸، ۱۶، ۱۱، ۸، ۵، ۲	
	ارتقای شایستگی‌های فنی، تخصصی و عملیاتی کاربران	۱۷، ۱۳، ۸، ۴، ۳	
	پیاده‌سازی رویکرد تعاملی و گروه‌مدار	۱۵، ۱۲، ۶، ۱	
	گسترش پوشش دسترسی به سامانه شاد	۱۸، ۱۰، ۱۱، ۱	
	توجه به حوزه‌های پرورشی و تربیتی در سامانه شاد	۱۶، ۷، ۴، ۲	
	تشویق و ترغیب معلمان و دانش‌آموزان برای تولید محتوای کیفی	۱۷، ۱۳، ۸، ۲	
	ثابت‌بودن زمان برگزاری کلاس‌ها		

بحث و نتیجه‌گیری

امروزه بر کسی پوشیده نیست که ویروس کرونا به‌رغم اندازه میکروسکوپی (کوچک مقیاس) تأثیرات ماکروسکوپی (بزرگ مقیاس) عمیقی بر جهان مادی و معنوی گذاشته است. هدف پژوهش حاضر، بررسی تجربه زیسته معلمان و تحلیل و ادراک آن‌ها از تنگناها و راهبردهای به‌کارگیری شبکه اجتماعی دانش‌آموزی در تدریس و یادگیری دانش‌آموزان در دوران شیوع کرونا بوده است. بدین منظور با بهره‌گیری از روش کیفی و با رویکرد پدیدارشناسی به شناسایی

و بازنمایی سامانه شبکه اجتماعی دانش‌آموزی (شاد) پرداخته شد. سؤال‌های مصاحبه حول دو مقوله اصلی تجربه زیسته درباره تنگناهای سامانه شاد در آموزش و یادگیری دانش‌آموزان، و راهبردهای پیشنهادی برای کاهش تنگناها و استفاده بهینه از آن در آموزش و یادگیری بود.

بر اساس یافته‌ها و آرای مشارکت‌کنندگان در مصاحبه، مهم‌ترین تنگناهای سامانه شاد از دیدگاه معلمان و مدیران شامل گسترش بی‌عدالتی و نابرابری آموزشی، پیچیده و زمان‌بر بودن تولید محتوای آموزشی، از بین رفتن حریم شخصی، ناکارآمدی برای تدریس برخی دروس و رشته‌ها، نبود دوره‌های توجیهی و مهارتی، ناکارآمدی در شیوه‌های تدریس سنتی، و مشکلات فنی و ساختاری بود. از سوی دیگر، مهم‌ترین تنگناهای مطرح‌شده دانش‌آموزان و والدین نیز شامل نداشتن اینترنت پرسرعت و گوشی‌های هوشمند، رشد مشکلات روان‌شناختی، جدی‌نگرفتن کلاس مجازی و غیبت‌های مکرر، هزینه‌بر بودن خرید حجم اینترنت، شبانه‌روزی شدن فرایند تدریس و یادگیری، و نبود نظام آزمون‌گیری استاندارد بود.

در خصوص علت وجود چنین تنگناها و چالش‌هایی در سامانه شاد شاید بتوان گفت که سامانه شاد سامانه‌ای نوپاست و از تمام ظرفیت‌ها و قابلیت‌های آن در حوزه آموزش و تدریس فعلاً استفاده نشده است. همچنین ساختارهای فنی و اینترنتی در کشور برای فراهم کردن آموزش و تدریس حدود سیزده میلیون دانش‌آموز و حدود یک میلیون معلم در سامانه شاد فراهم نیست؛ هرچند با گذشت زمان برخی از تنگناها رفع شده یا در حال رفع شدن‌اند. یافته‌های این پژوهش با نتایج پژوهش اعظمی و عطاران (۱۳۹۰) و وارا (۲۰۰۷) همسویی و مطابقت دارد.

یافته دیگر پژوهش حاضر، در حوزه راهبردها بود. بر اساس تنگناهای مذکور و در راستای استفاده بهینه و مؤثر از سامانه شاد در آموزش و پرورش، مشارکت‌کنندگان راهبردهای متعددی را مطرح کردند. مهم‌ترین راهبردهای به‌کارگیری مؤثر سامانه شاد شامل توانمندسازی کاربران، ارتقای شایستگی‌های تخصصی، عملیاتی و فنی کاربران، پیاده‌سازی رویکرد تعاملی و گروه‌مدار، گسترش پوشش دسترسی به سامانه، توجه به حوزه‌های پرورشی و تربیتی، تشویق کاربران به تولید محتوای کیفی، و ثابت بودن زمان برگزاری کلاس‌ها در این سامانه بود.

در پایان می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که اگر سامانه شاد تنگناهای موجود را رفع نکند و همسو با ارزش‌های اخلاقی، فرهنگی و اجتماعی مردم حرکت نکند، در آینده شایستگی و پذیرش آن با تردید و مشکل مواجه خواهد شد. فین‌برگ (۲۰۰۲) معتقد است همان‌طور که می‌توان قانون را تغییر داد، اصلاح و تغییر فناوری شبکه اجتماعی نیز ممکن و شدنی است. لذا می‌توان امیدوار بود با توجه به نقش و اهمیت گروه‌های اجتماعی مرتبط (معلمان، دانش‌آموزان و والدین) و تفسیرها و تحلیل‌های آن‌ها و اتخاذ تصمیمات صحیح و منطقی، از طریق بازاندیشی، اصلاح و بازطراحی محیط‌های یادگیری سامانه شاد، در رفع تنگناها تلاش شود.

منابع

- ادیب حاج باقری، محسن، پرویزی، سرور و صلصالی، مهوش. (۱۳۹۰). روش‌های تحقیق کیفی. نشر و تبلیغ بشری.
- اعظمی، بهارک و عطاران، محمد. (۱۳۹۰). کاوشی پدیدارشناسانه در تجربه تعامل یادگیرندگان در دانشگاه مجازی. نشریه دانشگاهی یادگیری الکترونیکی (مدیا)، ۲(۲)، ۲-۱۰.
- خالوندی، فاطمه و کرکینی، محمد. (۱۳۹۸). بررسی امکان برگزاری کلاس درس در فضای مجازی با فناوری‌های نوین آموزشی با هدف مقابله با تعطیلات اضطراری مدارس استان خوزستان از دیدگاه کارشناسان (با استفاده از روش کیو). فصلنامه مدیریت بر آموزش سازمان‌ها، ۱(۸)، ۲۰۳-۲۳۰.
- سیاری، حبیب‌الله، لطفی‌پور، پیمان و کاظم‌پور، اسماعیل. (۱۳۹۱). تأثیر آموزش مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات در توسعه عدالت آموزشی. فصلنامه روان‌شناسی تربیتی، ۸(۲۳)، ۱-۲۵.
- ضرغامی، سعید. (۱۳۸۸). فلسفه فناوری اطلاعات و تعلیم و تربیت. انتشارات مبنای خرد.
- Abouchdid, K. & Eide, g. (2013). Online Learning: Challenge in developing country. *Journal of Educational Technology*, 12(1), 15-27.
- Ajjan, H., & Hartshorne, R. (2008). Investigating faculty decisions to adopt Web 2.0 technologies: Theory and empirical tests. *The internet and higher education*, 11(2), 71-80.
- Anohina, A. (2005). Analysis of the terminology used in the field of virtual learning. *Educational Technology & Society*, 8(3), 91-102.
- Banisar, D. (2000). *Privacy and Human Right*. An international survey of Privacy law and developments. Electronic Privacy Information Center (EPIC).
- Bedford, L. (2019). Using Social Media as a Platform for a Virtual Professional Learning Community. *Online Learning Journal*, 23(3), 120- 136.
- Beer, D. D. (2008). Social network (ing) sites... revisiting the story so far: A response to danah boyd & Nicole Ellison. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(2), 516-529.
- Colaizzi, P. F. (1978). Psychological research as the phenomenologist views it. In R. S. Valle & M. King (Eds.), *Existential-phenomenological alternatives for psychology* (pp. 48-71). Oxford University Press
- Elsayed, A. & Shinobu, H. (2019). The effects of a new virtual learning platform on improving student skills in designing and producing online virtual laboratories. *Knowledge Management & E-Learning*, 11(3), 364- 377.
- Feenberg, A. (2002). *Transforming Technology*. Oxford.
- Fuchs, C. (2009). Social Networking Sites Revisiting the Surveillance Society. *Ethics and Information Technology*, 12(2), 171-185.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (eds.), *Handbook of qualitative research* (pp. 105-117). Sage Publications
- Johnson, L., Levine, A., Smith, R. & Smythe, T. (2009). *NMC Horizon Report: 2009 K-12 Edition*. The New Media Consortium. <https://www.learntechlib.org/p/182031/>.
- Obrien, R. (2003). Civil Society, The Public Sphere and Internet. Retrieved April 30, 2007 from. Papcharissi zizi. the Virtual Spher in webster frank (ed). Routledge Publication, 72 - 83.
- Selwyn, N. (2007). *Web 2.0 applications as alternative environments forinformal learning- a critical review* [Paper presentation]. OECD CERIKERIS International expert meeting on ICT and educational performance. South Korea, Cheju Island.
- Sokolowski, R. (2000). *Introduction to phenomenology*. Cambridge University Press.
- Stanley, J. W., & Weare, C. (2004). The effects of Internet use on political participation: Evidence from an

- agency online discussion forum. *Administration & Society*, 36(5), 503-527.
- Su, B., Bonk, C. J., Magjuka, R. J., Liu, Xiaojing. & Lee, S. H. (2005). The Importance of Interaction in Web-Based Education: A Program-level Case Study of Online MBA Courses. *Journal of Interactive Online Learning*, 4(1), 1-19.
- Wodarz, N. (2011). Hiring, Social Media, and E-Due Diligence. *School Business Affairs*, 77(11), 8-10.
- Vara, V. (2007, May 21). *Facebook open its pages as a way to fuel growth*. Wall street journal. <http://online.wsj.com/article/SB117971397890009177.html>.

پی‌نوشت‌ها

۱. مخفف کلمه فناوری اطلاعات و ارتباطات
2. Johnson et al.
3. computer-based education
4. distance education
5. internet based education
6. resource-based education
7. web-based learning
8. technology-based education
9. online education
10. Anohina
11. Obrien
12. Stanley & Wear
13. social network
14. Wodarz
15. Beer
16. Fuchs
17. Vara
18. Selwyn
19. Mohamed Elsayed & Shinobu
20. Bedford
21. Abouchdid & Eide
22. Ajjan & Hartshorne
23. Su et al.
۲۴. پلتفرم (Platform): هر نرم‌افزار یا سخت‌افزاری است که برای میزبانی یک سامانه یا سرویس از آن استفاده می‌شود. مثلاً، پلتفرم یک اپلیکیشن شامل سخت‌افزار، یک سیستم‌عامل و برنامه‌های هماهنگی است که از مجموعه دستورالعمل‌هایی برای یک پردازنده یا ریزپردازنده خاص استفاده می‌شود. در این زمینه پلتفرم با به‌وجودآوردن پایه‌ای، تضمین می‌کند که هدف (موضوع) با موفقیت اجرا خواهد شد. برای مثال، نرم‌افزار تلگرام و واتس‌آپ یک پلتفرم محسوب می‌شود.
۲۵. به نشانی Shad.medu.ir
26. Sokolowski
27. Streubert & Carpenter
28. Colaizzi
29. Guba & Lincoln
30. credibility
31. transferability
32. reliability
33. dependability
34. Kerpendorf
35. Banisar
36. Feenberg